

საველე არქეოლოგიური დოკუმენტაციის მომზადების მეთოდები

*მურლულია ნიკოლოზი,
ნოქსლაქევის ქართულ-ინგლისური არქეოლოგიური
ექსპედიციის ხელმძღვანელი,
საქართველოს ეროვნული მუზეუმი*

შესავალი

საბჭოთა კავშირში არსებული დახურული სივრცისა და შემდგომში, XX საუკუნის მიწურულს საქართველოში არსებული მძიმე სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამო, ქართული არქეოლოგიური სკოლა საგრძნობლად ჩამორჩა თანამედროვე სამეცნიერო სტანდარტებს, მეთოდიკებსა და ტენდენციებს, რამაც დარგის განვითარება მნიშვნელოვანწილად შეანელა და რიგ შემთვევებში ქართული არქეოლოგია და ზოგადად კულტურული მემკვიდრეობა მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო.

აქვე, ხასგაზმით უნდა აღინიშნოს, რომ გასული საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწე ქართველმა არქეოლოგებმა უდიდესი წვლილი შეიტანეს ქართული არქეოლოგიის განვითარებაში, როგორც მნიშვნელოვანი აღმოჩენებითა და სამეცნიერო მიგნებებით, ისე მეთოდური სიახლეების დანერგვით. საგულისხმო და მისასალმებელი ფაქტია, რომ მათი ნაწილი დღემდე აქტიურად არის ჩართული ქართული არქეოლოგიის განვითარებაში. თუმცა, როგორც უკვე აღინიშნა, საუკუნის დასასრულს ქვეყანაში შექმნილმა მძიმე ეკონომიკურ-პოლიტიკურმა მდგომარეობამ არქეოლოგიის, როგორც უმნიშვნელოვანესი საისტორიო დისციპლინის, განვითარება შეაფერხა.

საბოლოოდ აღმოჩნდა, რომ გასული საუკუნის მეორე ნახევარში საბჭოთა

კავშირში, და მათ შორის საქართველოში, აპრობირებული და გამოყენებული კვლევის მეთოდიკა და მიდგომები ახალი საუკუნის დამდეგს ვერ აკმაყოფილებდა თანამედროვე სტანდარტებს.

საუკუნეების მიჯნაზე, სამოქალაქო ომის დასრულებისა და მეტ-ნაკლები სტაბილურობის დამყარების შემდეგ, ქართული არქეოლოგიისთვის მთავარი პრობლემა არა ქვეყნის მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა და დარგისთვის ფინანსების ნაკლებობა, არამედ თანამედროვე მეთოდების არარსებობა აღმოჩნდა.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე 2001 წელს დაარსებულმა ქართულ - ინგლისურმა არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ თავიდანვე თანამედროვე დასავლური არქეოლოგიური მეთოდიკის დანერგვა და ექსპედიციაში საგანმანათლებლო მიმართულების განვითარება დაისახამთავარ მიზნად (Everill P., 2014: 19, 22). ექსპედიციამ მუშაობა დაიწყო ბრიტანული მეთოდიკით, რომელიც ცალკეული კონტექსტების სისტემასა და მათი მეშვეობით ჰარისის სტრატეგრაფიულ თარგის შექმნას გულისხმობს (ლომიტაშვილი (რედ), 2005; Harris, 1979; MOLAS, 1994). მსგავსი მეთოდი მცირედი ცვლილებებით დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და აშშ-ში წარმატებით გამოიყენება.

ჩვენ არ შევუდგებით დასავლეთის ქვეყნებში აპრობირებული სხვადასხვა მეთოდიკების შედარებასა და მათგან

რომელიმე კონკრეტულის უპირატესად წარმოჩენას. ნაშრომის მთავარ მიზანს დასავლეთ ევროპაში და აშშ-ში მიღებული საველე არქეოლოგიური დოკუმენტაციის წარმოების საერთო (ზოგადი) სტანდარტების წარმოჩენა წარმოადგენს.

ამკარაა, რომ თანამედროვე არქეოლოგიური კვლევა - ძიების უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს ზედმიწევნით ზუსტად, გეგმაზომიერად და სტანდარტიზირებულად წარმოებული საველე დოკუმენტაცია წარმოადგენს.

საველე დოკუმენტაცია - არსებული მდგომარეობა

დღემდე, საქართველოში მოქმედი არქეოლოგიური ექსპედიციების ნაწილი საველე სამუშაოების შედეგად აღმოჩენილი კულტურული ფენებისა და არტეფაქტების აღწერისთვის და რეგისტრაციისთვის ძირითადად საველე დღიურებსა და საველე დავთრებს გამოიყენებს. საველე დღიური გათხრების დროს გამოვლენილი სხვადასხვა ფენებისა და ობიექტების, ხოლო საველე დავთრები - აღმოჩენილი არტეფაქტების რეგისტრაციისთვისა და აღწერილობისთვის გამოიყენება.

საველე დღიურს, როგორც წესი, ექსპედიციის ხელმძღვანელი ან კონკრეტული უბნის/ველის/თხრილის ზედამხედველი აწარმოებს. ცხადია, ჩვენ ვიზიარებთ იმ მოსაზრებას, რომ დღიურის წარმოება არქეოლოგიური სამუშაოების სრულიად აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. მასში თავმოყრილი უნდა იყოს ინფორმაცია გათხრების მიმდინარეობის შესახებ, კონკრეტული აღმოჩენების ადგილისა და დროის მითითებით. ასევე, საველე დღიური არქეოლოგს საშუალებას

ამლევს ჩაინიშნოს უშუალოდ გათხრების პროცესში მოაზრებული სხვადასხვა შეხედულება ამათუიმ გამოვლენილი ობიექტის რაობისა და დანიშნულების შესახებ. თუნდაც, იმ შემთხვევაში თუ მისი მოსაზრებები ერთმანეთს ეწინააღმდეგება. დღიურში ჩაინიშნული სხვადასხვა შეხედულებების პირველადი ანალიზი და ინტერპრეტირება არქეოლოგს გათხრების პროცესის დაგეგმვაშიც უწყობს ხელს.

ყოველივე ზემოთქმულის მიუხედავად, რიგ შემთხვევებში საველე დღიური გათხრების ამსახველი ერთადერთი საველე დოკუმენტია და შესაბამისად, არ შეიცავს საკმარის მონაცემებს გამოვლენილი კულტურული ფენებისა და სხვა ობიექტების შესახებ. მაგალითად:

1. ხშირ შემთხვევაში არ ახლავს ზუსტი ინფორმაცია კონკრეტული ობიექტის შესახებ (ზუსტი ზომები, სიღრმეები 0-დან, X-Y კოორდინატები, დამხრობა, კავშირები სხვა ობიექტთან/ფენასთან და სხვ.);

2. არ შეიცავს ინფორმაციას კონკრეტული ობიექტის ნახაზებისა და ფოტოების ნუმერაციის შესახებ;

3. ვიზუალური მასალის ნაკლებობის გამო დღიურში მოცემული აღწერილობები ხშირ შემთხვევაში ბუნდოვანია;

4. ხშირად, ობიექტის აღწერილობა სუბიექტურია.

5. გამომდინარე იქედან, რომ დღიური სამუშაო დღეების მიხედვით ივსება, ხშირად მას აკლია სისტემატიზაცია. ანუ დღიურში კონკრეტული ობიექტის შესახებ ინფორმაცია გაბნეულია სხვადასხვა დღეებში შესრულებულ ჩანაწერებს შორის, რაც მონაცემების მიღებას, გააზრებას და დამუშავებას თავისთავად ართულებს როგორც დროის, ისე ადქმის თვალსაზრისით.

საველე ბლანკები

დღეისათვის განვითარებულ ქვეყნებში არქეოლოგიური სამუშაოების დროს გამოვლენილი ობიექტების აღსანუსხად საველე ბლანკები გამოიყენება. ბლანკების შესავსები ველები სხვადასხვა ქვეყნებისა და მეთოდოლოგიის მიხედვით შესაძლოა მცირედით განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან, თუმცა მათი შედგენისა და წარმოების პრინციპი საერთოა და ემყარება ობიექტის შესახებ დეტალური ინფორმაციის ერთ ბლანკზე განთავსებას.

არქეოლოგიური სამუშაოების სპეციფიკიდან გამომდინარე საველე ბლანკების რამდენიმე სახეობა არსებობს და იყოფა ორ ძირითად ნაწილად - სარეგისტრაციო ფურცლები და აღწერის ფურცლები:

სარეგისტრაციო ფურცელი

1. ფენების/ობიექტების სარეგისტრაციო ფურცელი - ველში იწერება ფენის/ობიექტის რიგითი ნომერი და მოკლე დახასიათება (სურ. 1);

2. მნიშვნელოვანი მონაპოვარის სარეგისტრაციო ფურცელი - ველებში იწერება მონაპოვარის რიგითი ნომერი, ფენის ნომერი, მოკლე დახასიათება, ზუსტი კოორდინატები და სიღრმე 0-დან (სურ. 2);

3. მიწის სინჯების სარეგისტრაციო ფურცელი - ველებში იწერება სინჯის რიგითი ნომერი, ფენის ნომერი, მოკლე დახასიათება და რაოდენობა (სურ. 3);

4. ნახაზების სარეგისტრაციო ფურცელი - ველებში იწერება ნახაზის რიგითი ნომერი, ტიპი (გეგმა/ჭრილი), მოკლე დახასიათება და მასშტაბი;

5. ფოტოების სარეგისტრაციო ფურცელი - ველებში იწერება ფოტოს რიგითი ნომერი, ფაილის ნომერი და მოკლე დახასიათება;

აღწერის ფურცელი

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ტიპის ბლანკებს თან ახლავს შევსების ინსტრუქცია, რაც არქეოლოგს საშუალებას აძლევს არ გამოიჩინოს რომელიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი.

1. ობიექტის (ფენის/ნაყარის/ჭრილის/წყობის) აღწერის ფურცელი - ფურცლის საწყის ველებში ივსება ინფორმაცია ობიექტის ნომრისა და ტიპის შესახებ (სურ. 4). შემდგომ მოცემულია ობიექტის აღწერილობა, რომელიც თანდართული ინსტრუქციის მიხედვით ივსება. მის ქვემოთ განთავსებულია ველები არქეოლოგის ინტერპრეტაციისათვის. ამასთანავე, დამხმარე ველებში იწერება აღსაწერი ობიექტთან დაკავშირებული სხვა ობიექტების ნომრები, მსგავსი ობიექტების ნომრები, სიღრმეები 0-დან, ფენაში გამოვლენილი მასალის სახეობები (ლითონი, მინა, ძვალი და სხვ.), ცალკე ველია განკუთვნილი მნიშვნელოვანი მონაპოვრების ნომრების მისათითებლად. ცალკე გრაფაში იწერება აღსაწერი ობიექტის სტრატეგრაფიული ურთიერთმიმართება სხვა ობიექტებთან.

2. სამარხის აღწერის ფურცელი - საწყის ველებში იწერება სამარხის, ჩონჩხისა და ნახაზის ნომრები (სურ. 5). სამარხის აღწერის ფურცელს თან ახლავს ადამიანის ჩონჩხის სქემატური გამოსახულება თითოეული ძვლის სახელწოდებით, რაც არქეოლოგს ჩონჩხის აღწერას უადვილებს. ცალკეა განთავსებული ჩონჩხის ორიენტაციისა და თხრილში მისი მდებარეობის განმსაზღვრელი გრაფები. ასევე, მოთავსებულია ჩონჩხის გრაფიკული გამოსახულება, რომელზეც აღმოჩენილი ძვლები მოინიშნება. ცალ-ცალკე ველებშია მოცემული ინფორმაცია ჩონჩხის დაცულობის (დაზიანების ხარისხი),

დანაწევრების (ძვლების სისრულე), განვითარების (ასაკი), მდგომარეობის (დაკრძალვის წესი), სიღრმეების, სამარხის ტიპისა (ორმო-სამარხი, კუბო, კამერა და სხვ.) და მასში მოძიებული მასალის (კერამიკა, ლითონი, მინა და სხვ.) შესახებ. ფურცლის ბოლოში განთავსებული ველი განკუთვნილია სამარხის აღწერილობისთვის. იქვე მოცემულია გრაფა სამარხის ჭრილის კონტურის გამოსახვად.

3. ნაგებობის აღწერის ფურცელი - განკუთვნილია არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოვლენილი ნაგებობის ან მისი ნაშთის აღწერისთვის. ფურცელზე მოცემულია ველები სადაც იწერება ნაგებობის დეტალური აღწერა, არქეოლოგის ინტერპრეტაციები, ნაგებობასთან დაკავშირებული სხვა დოკუმენტაციის ნომრები და მათი მცირე აღწერილობა, ნაგებობის შემადგენელი ნაწილების ტიპები (კედელი, საძირკველი და სხვ.) და ნომრები, სიღრმეები და სავარაუდო პერიოდი. ცალკე გრაფაა გამოყოფილი ნაგებობის ესკიზის ჩასახვად.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ ჩამოთვლილ ყველა ტიპის ბლანკზე მითითებულია შევსების თარიღი და არქეოლოგის ინიციალები. რაც დაინტერესებულ პირს აძლევს საშუალებას, თუნდაც მრავალი წლის შემდეგ ადვილად მიაგნოს იმ პიროვნებას, რომელმაც ამათუიმ ობიექტზე იმუშავა.

კონკრეტული თხრილისთვის/უბნისთვის შევსებული საველე ფურცლები ინახება ერთ საქაღალდეში, რაც მის გამოყენებას, როგორც არქეოლოგისთვის, ისე ფონდის მუშაკისთვის ბევრად ადვილს ხდის. მაგალითად, ფონდში შესული არქეოლოგიური მასალის რეგისტრაციის დროს ფონდის მცველს აღარ უწევს არქეოლოგის დღიურებში ან მის მიერ შესრულებულ ან-

გარიშებში ცალკეული ფენებისა და ობიექტების ნუმერაციის დასიღრმეების ძებნა. აღნიშნულ ინფორმაციას ის კონკრეტული უბნის/თხრილის საველე ბლანკების საქაღალდეში მარტივად იპოვნის.

ასეთი ტიპის საველე დოკუმენტაცია ადვილი შესანახია და კონკრეტული ექსპედიციის არქივის შექმნას ამარტივებს და იმავდროულად იქმნება ექსპედიციის საერთო მონაცემთა ბაზა, რომელიც მიუხედავად დროისა და გამთხრელისა, ყოველთვის ერთიან სტანდარტზეა მორგებული.

დასკვნა

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ ეჭვგარეშეა, რომ საველე დღიურებთან ერთად საველე ბლანკების გამოყენება არქეოლოგიური სამუშაოებისთვის სრულიად აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, რომელიც ერთნაირად მომგებიანია, როგორც ძეგლისთვის, ისე გამთხრელი არქეოლოგისთვის, ძეგლით დაინტერესებული ნებისმიერი სხვა მკვლევარისთვის და ფონდის მუშაკისთვის.

საველე დღიურთან შედარებით საველე ბლანკების გამოყენებით შესაძლებელი ხდება გამოვლენილი არქეოლოგიური ობიექტის მეტი სიზუსტით, უფრო დეტალურად და თანმიმდევრულად აღწერა; მათი გამოყენება ძალზე მარტივად და შესაბამისად ხდება დროის დაზოგვა; საველე ბლანკების გამოყენება გულსიხმობს საფონდო სამუშაოების გამარტივებას, საქაღალდეში მოთავსებული საველე ბლანკები უკეთ ინახება და მეტად პრეზენტაბელურია. მათი გამოყენებით შესაძლებელი ხდება საერთო სტანდარტების ჩამოყალიბება პირველ

რიგში ექსპედიციაში და შემდგომ მთლიანად ქვეყანაში. ასეთი ტიპის ბლანკებით შესრულებული საველე არქეოლოგიური დოკუმენტაცია უფრო მეტად იქნება ადაპტირებული და-სავლურ სტანდარტებთან.

მიუხედავად იმისა, რომ დღეს საქართველოში სხვადასხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო არ არსებობს ერთიანი საველე არქეოლოგიური კვლევა-ძიების მეთოდიკა, აუცილებლად და, რაც მთავარია, შესაძლებლად მიგვაჩნია საველე დოკუმენტაციის მომზადების მეტ-ნაკლებად სტანდარტიზირებული მეთოდის შემუშავება, რომელიც სამომავლოდ ერთიანი კვლევის მეთოდიკის შექმნის წინაპირობა შეიძლება გახდეს.

სურათების აღწერილობა

1. ფენების/ობიექტების სარეგისტრაციო ფურცელი
2. მნიშვნელოვანი მონაპოვარის სარეგისტრაციო ფურცელი
3. მიწის სინჯების სარეგისტრაციო ფურცელი
4. ობიექტის აღწერის ფურცელი
5. სამარხის აღწერის ფურცელი

გამოყენებული ლიტერატურა

ლომიტაშვილი, დ. (რედ), (2005). არქეოლოგიური ძეგლის გათხრა. მეთოდიკა. თბილისი;

Everill, P. (2014). The AGEN excavation 2001-10: Methodology. Nokalakevi • Tsikhegoji • Archaeopolis. Archaeological excavations 2001–2010. Anglo-Georgian Expedition to Nokalakevi. BAR International series 2612, Archaeopress, Oxford, England. p. 19-23;

Harris, E. (1979). Principles of Archaeological Stratigraphy. London, Academic Press Ltd;

MOLAS (1994). Archaeological site manual. London.

The methods of the Field-Archaeological recording

*Murgulia Nikoloz,
The Head of Nokalakevi Georgian-English
Archaeological Expedition
Georgian National Museum*

The Georgian Archaeological School had long-term stagnation after the collapse of USSR and civil war in 90s' of 20th century. The standards and methods of an archaeological survey were not equal to the western scientific development. Therefore, the main challenge for Georgian Archaeology became not an economical problem of the country and insufficient finances for cultural heritage, but lack of the modern methodology of archaeological investigation in the beginning of 21st century. We cannot determinate one or two specific western archaeological methods, which should be used in Georgian Archaeology, but would like to underline the importance of the introduction modern western standards of the field archaeological records, which is the basement for the archaeological survey. There are several kinds of the field record sheets used in USA and West European countries, such as:

1. Layer/object, important finds, soil samples, drawings and photo register sheets and 2. Layer/fill/cut/masonry, skeleton and structure record sheets. Such kind of documentation gives more accurate, standardized, detailed information about finds. It gives opportunity to store the documentation in better conditions and make it easy to use them. As we know it looks impossible to establish one general methodology for Georgian Archaeology nowadays, but still we believe that it is absolutely necessary and possible to establish modern standards of the field archaeological records, which will become the foundation for the future creation of new archaeological methodology in Georgia.

ნოკალაკემის ძრთულ-ინვლისური მსპაიცი

ANGLO-GEORGIAN EXPEDITION TO NOKALAKEVI

ნაქის კვადრტი	უბანი	თხრილი	ჩონჩხის კონტექსტის №: ()			
ნახაზი №	მასშტაბი:	ფოტო:	ციფრული []	შ+თ []	ხდაიდი []	
სამარხი №		შეავსო:	თარიღი:			
<p>ცნობა</p> <p>სულ: 206 (ზრდასრული)</p>	<p>ორიენტაცია</p> <p>თარგი</p> <p>ჩონჩხის კონტექსტი</p> <p>მდებარეობა თხრილში</p>	<p>მოაგებულები ძელები</p>				
	დაცულობა:	კარგი []	ზომიერი []	ცული []		
	დანაწევრება:	სრული []	არასრული []	ცალკეული []		
	განვითარება:	ახალშობილი []	ბავშვი []	მოზარდი []	ზრდასრული []	
მღვმარება:	გულადმა (გაშოტილი) []	მოკრუნხული []	სუსტად მოხრილი [] გვერდზე დახრილი (მარჯვენა / მარცხენა) [] ძელების გროვა []			
სამარხის ტიპი:	კუბო []	ორმოსამარხი []	ქვევსამარხი []	ამფორასამარხი []	დერგსამარხი [] კრამიტსამარხი []	
მთიებული მასალა:	არაფერი []	კერამიკა []	ძვალი []	კაუი []	ქვა [] შინა [] ღითონი [] კ.სმ [] ხე [] ტყავი []	
აღწერილობა:			<p>ჩონჩხის და სამარხის ჭრილის [] ესკიზი</p>			
		გამოყენე უკანა მხარე		სიგრძე:	სიგანე:	
ხიდრმე:	ქალა:	წელი:	ტერფი:			

სურ. 5 Pic.